

JONO VAIDELIO DENDROLOGINĖS KOLEKCIJOS AUGALŲ SORTIMENTO ĮVERTINIMAS SISTEMATINIU IR DEKORATYVUMO ASPEKTAIS

Tadas Vaidelys

*Lietuvos žemės ūkio universiteto Miškų ir ekologijos fakulteto Miškininkystės katedra
Studentų g. 11, Akademija, 53333, Kauno r., el. paštas: tvaidelys@gmail.com*

Recenzentas: doc. dr. Laimutis Januškevičius, Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Dendrologinės kolekcijos statusą turinčių dekoratyviųjų augalų kolekcijų nuolatiniai tyrimai (monitoringas) turi išliekamąją mokslinę vertę, įvertinant introdukuotų sumedėjusių augalų būklę, kartu ir aklimatizacijos ribas, dekoratyvines savybes ir pritaikymo želdynuose galimybes. Jų tyrimai tiesiogiai įtakoja Lietuvos sumedėjusių augalų sortimento formavimą. J. Vaidelio sodybai dendrologinės kolekcijos vardas buvo suteiktas 2000 metais. Sodybos dendroflora sistematinio ir augalų būklės aspektais tirta 1995 (Lietuvos dendrologų draugija). Tačiau dendrologinė kolekcija nebuvo įvertinta dekoratyvumo aspektu.

Įvadas

Pirmosiomis tarpukario metais įkurtomis individualiomis dendrologinėmis kolekcijomis Lietuvoje, matyt, reikėtų laikyti 1923 m. prof. Tado Ivanausko įkurtą Obelynės arboretumą ir I. Navidansko dendroparką. Šių žmonių pasiaukojančio darbo ir pastangų dėka buvo sukurtos tiems laikams neįtikėtinai turtingos dendrologinės kolekcijos, kuriose augantys augalai ir šiandien sudaro vertingiausią šalies introdukuotos dendrofloros genofondo dalį (Januškevičius, 2009).

Ypač daug dendrologinių kolekcijų buvo įkurta 1960–1970 m.: V. ir A. Čebatorių (Alytus), J. Kulikausko (Jurbarko raj., Veliuona), K. ir G. Palukaičių (Kaunas), S. ir G. Ulrichų (Kaunas), G. Šilinio (Kupiškio raj.), Bubliauskų (Mažeikių raj., Seda), S. Juknevičiaus (Panevėžio raj., Krekenavos sen.), Grigonių (Prienų raj., Išlaužas), V. Matuzonio (Rokiškis), ir daugelis kitų. Dendrologų mėgėjų, kaip ir sodininkų mėgėjų, judėjimas pamažu apėmė visą Lietuvą. Šiandien šalyje jau nesurasime tokio rajono, kuriame nebūtų didesnės ar mažesnės dendrologinės kolekcijos. Kai kurios iš jų tiek išaugo, kad tapo dendrologiniais parkais, kurie neretai vadinami arboretumais. Iš tokių visų pirma paminėtini K. Kaltenio Skinderišio (Kėdainių raj.) dendroparkas, S. Juknevičiaus Beržoto (Panevėžio raj.) dendrologinė kolekcija ir A. Čiapo Naujosios Akmenės botanikos sodelis. Introdukuotų sumedėjusių augalų gausumu ir jų įvairove šios kolekcijos prilygsta botanikos sodams (Januškevičius, Baronienė, 2009).

J. Vaidelio sodyba yra Ringaudų kaime, prie kelio „Kaunas – Šakiai“. Išsidėsčiusi išilgai kelio ašiai. Dekoratyvinė zona yra suformuota nelygaus reljefo teritorijoje su nuolydžiu į šiaurinę pusę. Žemiausioje teritorijos dalyje iškastas tvenkinys.

Niekas nėra pilnai inventorizavęs sodybos želdinių. 1995 metais sumedėjusius želdinius inventorizavo VDU Kauno botanikos sodo dendrologai, užfiksavę 115 sumedėjusių augalų taksonų, tačiau nemažai želdinių nebuvo inventorizuota, nes jų buvo pasodinta ne tik sodybos dekoratyvinėje zonoje, bet ir vaismedžių sode, kieme ir kitose sodybos vietose.

Pagal kitų autorių duomenis suskaičiuojama 164 sumedėjusių augalų taksonai. (Januškevičius, Baronienė, 2009). Šeimininko nuomone, kolekcijoje yra virš 200 sumedėjusių augalų taksonų.

Kolekcijoje dekoratyviniai sumedėję augalai susodinti ir išdėstyti atsižvelgiant į vietovės natūralų ar dirbtinai sukurtą reljefą. Sumedėjusių dekoratyvinių lapuočių medžių ir krūmų rūšių ir jų formų yra kur kas daugiau negu spygliuočių. Lapuočiai šioje sodyboje dominuoja. Augalai susodinti atsižvelgiant į jų aukštį, faktūrą, lapų spalvą, žydėjimo laiką, prisilaikant laisvo peizažinio stiliaus. Čia vyrauja natūralumas, švelnios linijos ir formos ir niekur nesijaučia simetrijos elementų. Visi dekoratyviniai elementai: akmenys, augalai, kiti mažosios architektūros elementai – yra puikiai tarpusavyje suderinti. Dar vienas laisvojo stiliaus dekoratyvinio sodo privalumas yra tas, kad labai lengva ką nors jame pakeisti. Persodinti galima bet kurį augalą ar jų grupę, o planas nesuyra.

Tiriamąo darbo tikslas buvo patikslinti J.Vaidelio sodybos dendrologinės kolekcijos rūšinę sudėtį ir įvertinti auginamų augalų dekoratyvines savybes. Darbas pradėtas vykdyti 2010 metais ir numatomas baigti 2011 m.

Metodika (metodai)

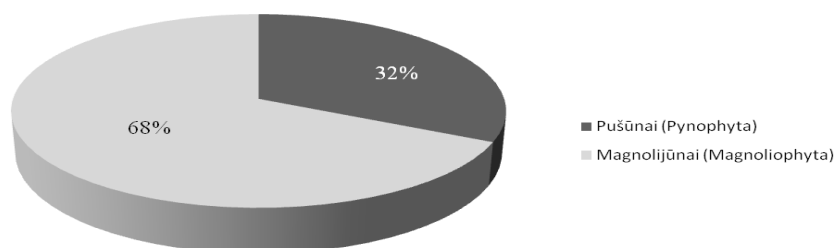
Dendrologinės kolekcijos augalų taksonų identifikavimas ir inventorizavimas buvo atliktas, patikslinant jų nomenklatūrą įvairiuose informacijos šaltiniuose (VLKK dokumentuose, vardynuose, dendrologijos vadovėliuose ir kt.), (Navasaitis ir kt., 2003; Navasaitis, 2004; Navasaitis, 2006; Navasaitis, 2008; Straigytė, Juknevičius, 2005; Januškevičius, Budriūnas, 1987; Januškevičius, Baronienė, Tamošauskienė, 1994; Januškevičius, 2000).

Buvo įvertintos šios dekoratyvinės sumedėjusių augalų savybės: augalų aukštis, lajos forma, lapų (spyglių) ir žiedų spalva, vaisių dekoratyvumas.

Pagal suaugusio augalo aukštį augalai suskirstomi į kategorijas: aukšti – > 20 metrų, vidutinio ūgio – 11–20 metrų, žemi – 1–10 metrų, žemaūgiai – < 1 metrą. Įvertinamos lajos formos, kurios gali būti: besidriekiančios, cilindriškos, elipsiškos, koloniškos, kūgiškos, kiaušiniškos, netaisyklingos, piramidiškos, pagalviškos, pusrutuliškos, rutuliškos, skėtinės, skėstašakės, stačiašakės, svyruoklinės. Lapų, spyglių ir žiedų spalvos: geltona, raudona, oranžinė, žalia, violetinė, mėlyna, pilka, juoda, balta, margalapė ir kitos spalvos. Spalvų atspalviai priskiriami pagrindinėms išvardintoms spalvoms. Vaisių dekoratyvumas įvertinamas dvejomis pozicijomis (dekoratyvūs arba nedekoratyvūs vaisiai).

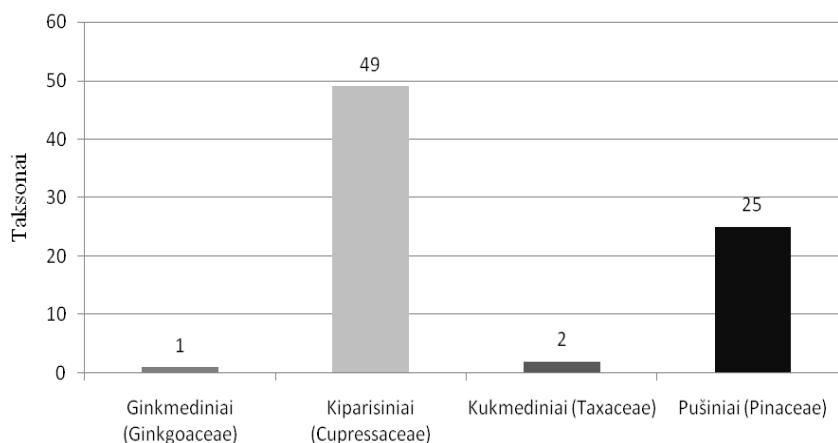
Rezultatai

Dendrologinės kolekcijos įvertinimas sistematiniu aspektu: dendrologinėje kolekcijoje daugiausiai auga magnolijūnų (*Magnoliophyta*) tipo augalai (68 proc.). Jie sudaro du trečdalius visų inventorizuotų augalų taksonų. Pušūnai (*Pynophyta*) – 32 proc.

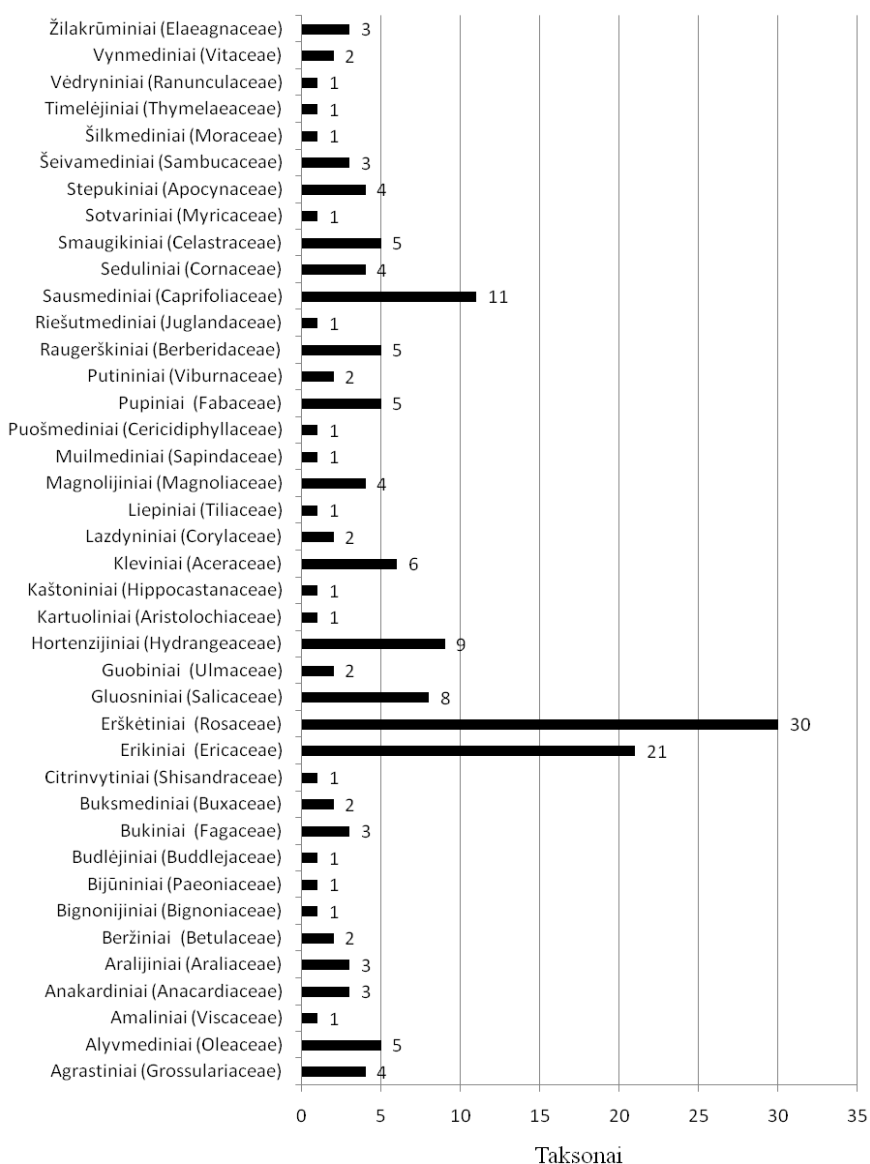

1 pav. Sumedėjusių augalų pasiskirstymas pagal sistematinius tipus

Buvo nustatyta kokioms botaninėms šeimoms priklauso dendrologinės kolekcijos augalai. Tai atvaizduota 2 – ame ir 3 – ame paveiksluose.

2 pav. Pušūnų taksonų pasiskirstymas pagal botanines šeimas

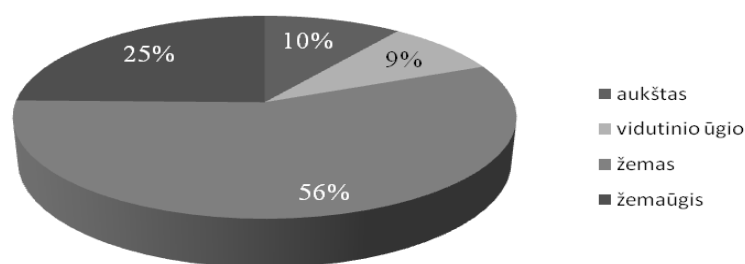

3 pav. Magnolijūnų taksonų pasiskirstymas pagal botanines šeimas

Pušūnus atstovauja 4 botaninės šeimos, gausiausios – kiparisinių (*Cupressaceae*) – 49 taksonai ir pušinių (*Pinaceae*) – 25 taksonai šeimos. Magnolijūnus atstovauja 40 botaninių šeimų augalai. Gausiausios taksonais yra šios augalų šeimos: erškėtinių (*Rosaceae*) – 30 taksonų, erikinių (*Ericaceae*) – 21 taksonas, sausmedinių (*Caprifoliaceae*) – 11 taksonų ir hortenzijinių (*Hydrangeaceae*) – 9 taksonai.

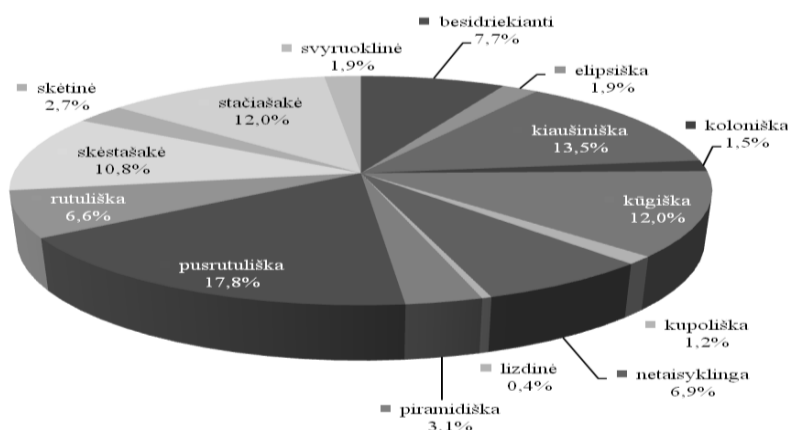
Prie ypatingai vertingų kolekcijos augalų reiktų priskirti: *Abies concolor* (pilkasis kėnis), *Chamaecyparis pisifera* 'Filifera' (žirniavaisis puskiparisis 'Filifera'), *Picea abies* 'Procumbens' (paprastoji eglė 'Procumbens'). *Picea glauca* 'Conica' (baltoji eglė 'Conica'), *Pinus ponderosa* (geltonoji pūšis), *Thuja occidentalis* 'Cristata' (vakarinė tuja 'Cristata'), *Thuja occidentalis* 'Wareana Lutescens' (vakarinė tuja Wareana Lutescens'), *Magnolia kobus* (japoninė magnolija) ir kt... Šie augalai augalai yra brandaus amžiaus ir gana įspūdingai atrodo.

Dendrologinės kolekcijos augalų dekoratyviųjų savybių įvertinimas: derinant augalus bendrose kompozicijose, vienas svarbiausių dekoratyvumo požymių, lemiančių pritaikymo galimybes, yra augalo aukštis. Didesnėse erdvėse gali augti aukštaūgiai sumedėję augalai, mažesnėse – žemaūgiai. J.Vaidelio dendrologinės kolekcijos augalų resursai pagal aukščio grupes atvaizduota 4 pav. Matome, kad mažiausiai yra vidutinio ūgio (11–20 m) – 9 proc., daugiausiai – žemų (1–10 m) – 56 proc. augalų taksonų.

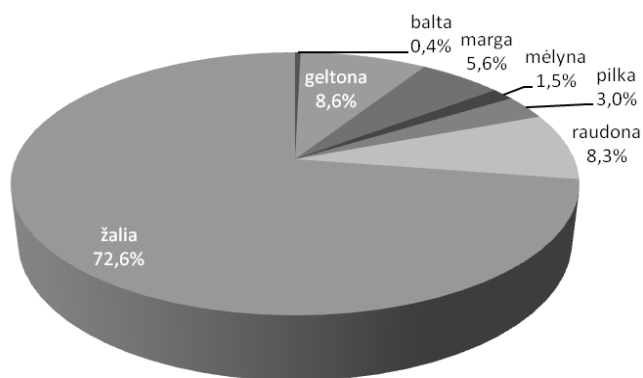
4 pav. Sumedėjusių augalų taksonų pasiskirstymas pagal aukščio grupes

Buvo įvertinta augalų lajų forma. Nustatytas gana įvairus lajų formų spektras. Tai atvaizduota 5 – am paveiksle. Matome, kad daugiausiai yra sumedėjusių augalų, turinčių pusrutulišką (17,8 proc.), kiaušinišką (13,5 proc.), kūgišką ir stačiašakę (po 12,0 proc.), skėstašakę (10,8 proc.). Lajų formų įvairovė yra teigiamas reiškinys, kuriant sodybos želdyno kontrastus ir akcentus (nustatyta net 14 skirtingų lajų formų).

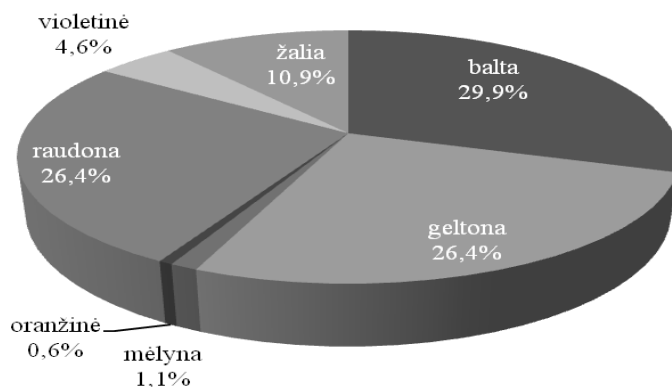
5 pav. Sumedėjusių augalų taksonų pasiskirstymas pagal lajos formą

Įvertinta lapų ir spyglių spalva. Vyrauja žalios spalvos lapai (spygliai), net 72,6 proc., nemažai yra geltonos (8,6 proc.) ir raudonos (8,3 proc.) (6 pav.).

6 pav. Sumedėjusių augalų taksonų pasiskirstymas pagal lapų (spyglių) spalvą

Įvertinus žiedų (žiedynų) spalvą nustatyta, kad J.Vaidelio sodybos dendrologinėje kolekcijoje daugiausiai augo augalų, žydinčių baltos spalvos žiedais (29,9 proc.), kiek mažiau – geltonos ir raudonos spalvos žiedais (po 26,4 proc.) (7 pav.).

7 pav. Sumedėjusių augalų taksonų pasiskirstymas pagal žiedų spalvą

Apibendrinant galima pasakyti, kad tyrimo duomenys parodė gana plačią J.Vaidelio dendrologinės kolekcijos įvairovę, tiek sistematiniu, tiek dekoratyvumo aspektais.

Išvados

Lietuvos dendrologinės kolekcijos turėtų būti pastoviai tiriamos, kaip sėkmingos introdukcijos ir aklimatizacijos prielaida, formuojant optimalų, Lietuvos gamtinėms sąlygoms pritaikytą, sumedėjusių augalų sortimentą, kad gera ar bloga patirtis, sukaupta sodybų dendrologinėse kolekcijose, padėtų išvengti sumedėjusių augalų introdukcijos ir aklimatizacijos klaidų.

Ištyrus J.Vaidelio dendrologinę kolekciją sistematiniu ir dekoratyvumo aspektais, nustatėme, kad:

1. Šioje dendrologinėje kolekcijoje daugiausiai auginama magnolijūnų augalų, priklausančių 40 botaninių šeimų, iš kurių gausiausios erškėtinių (30 taksonų) ir erikinių (21 taksonas) augalų šeimos. Pušūnų augalų tipai atstovauja 4 botaninės augalų šeimos, iš kurių gausiausia taksonais – kiparisinių šeima (49 taksonai). Iš viso šioje kolekcijoje užregistruota 239 taksonų augalai.

2. Kolekcijoje auga daugiausiai žemų augalų (1–10 m aukščio) – 56 proc., mažiausiai – vidutinio ūgio (11–20 m aukščio) augalų taksonų.

3. Nustatyta labai įvairi sumedėjusių augalų lajų forma. Daugiausiai rasta sumedėjusių augalų, turinčių pusrutulišką (17,8 proc.), kiaušinišką (13,5 proc.), kūgišką ir stačiašakę (po 12,0 proc.), skėstašakę (10,8 proc.). Lajų formų įvairovė yra teigiamas reiškinys, kuriant sodybos želdyno kontrastus ir akcentus (nustatyta net 14 skirtingų lajų formų).

4. Įvertinta lapų ir spyglių spalva. Vyrauja žalios spalvos lapai (spygliai), net 72,6 proc., nemažai yra geltonos (8,6 proc.) ir raudonos (8,3 proc.)

5. Įvertinus žiedų (žiedynų) spalvą nustatyta, kad J.Vaidelio sodybos dendrologinėje kolekcijoje daugiausiai augo augalų, žydinčių baltos spalvos žiedais (29,9 proc.), kiek mažiau – geltonos ir raudonos spalvos žiedais (po 26,4 proc.).

Informacijos šaltiniai

1. Griffiths M. 1997. Index of Garden Plants. London
2. Gudžinskas Z. 1999. Lietuvos induočiai augalai. Vilnius
3. Jankevičienė R. (sudarytoja). 1998. Botanikos vardų žodynas. Vilnius
4. Januškevičius L. 2000. Spygliuočiai sodyboje. Kaunas.
5. Januškevičius L., Baronienė V. 2009. Lietuvos dendrologinės kolekcijos. Kaunas.
6. Januškevičius L., Baronienė V., Tamošauskienė S. 1994. Medžių ir krūmų dekoratyvinės formos. Kaunas.
7. Januškevičius L., Budriūnas R. A. 1987. Lietuvoje auginami medžiai ir krūmai. Vilnius.
8. Kisilienė D., Grigienė I., Grigas A. 2007. Dekoratyvinių augalų vardynas. Vilnius.
9. Marcinkas F. 2005. Gražiausios Lietuvos sodybos ir sodai. Vilnius.
10. Navasaitis M. 2004. Dendrologija: vadovėlis. Vilnius.
11. Navasaitis M. 2008. Medžiai ir krūmai parkams bei sodyboms. Kaunas.
12. Navasaitis M., Straigytė L. 2006. Skinderiško parkas. Kaunas.
13. Straigytė L., Juknevičius S. 2005. Beržoto dendrologinė kolekcija. Kaunas.

THE EVALUATION DENDROLOGICAL COLLECTIONS OF DECORATIVE PLANTS OF JONAS VAIDELYS, RATING SYSTEMATIC AND DECORATIVENESS ASPECTS

Summary

Dendrological collection of Lithuania should be systematically investigated, as the successful introduction and acclimatization assumption, to be formulating the optimal assortment for natural conditions of Lithuania.

Explore the dendrological collection of J. Vaidelio, to systematic and decorativeness aspects, we found that:

1. In this dendrological collection is mainly grown the *Magnoliophyta* plants, belonging to 40 botanical families, of which the most abundant *Rosaceae* (30 taxa) and *Ericaceae* (21 taxa) plant family. *Pynophyta* plant types represented by four botanical family of plants, from which the most abundant taxa – *Cupressaceae* family (49 taxa). In total, this collection recorded 239 taxa of plants.

2. In collection grew of mostly low-growing plants (1–10 m in height) – 56 per cent. At least – of medium height (11–20 m in height) of plant taxa.

3. Found a large variety of woody plants in the form of crown. Most woody plants found with hemispherical (17.8 percent.), egg-scaped (13.5 percent.), conical and stand-bough (now 12.0 percent.), salt-bough (10.8 percent.). Crown forms of diversity is a positive

force for the creation of homestead plantations contrasts and accents (the crown as many as 14 different forms).

4. Estimated leaf and needles color. Dominated by green leaves (needles), even 72.6 percent. Many of which are yellow (8.6 percent) and red (8.3 percent).

5. The evaluation of flowers (inflorescences) the color of the dendrological collection of homestead of J. Vaidelio, we find, that mostly flowering white flowers (29.9 percent). To a lesser extent – the yellow and red flowers (to 26.4 percent).